

СИСТЕМНО-ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

У статті розкриваються шляхи пошуку системи виховання цінностей і якостей особистості та організації виховання учнів на ціннісно-орієнтаційній основі в сучасному закладі освіти.

Ключові слова: цінності, ціннісне ставлення, система виховання цінностей, створення спільних цінностей, нова школа.

В статті розкриваються пути поиска системы воспитания ценностей и качеств личности, а также организации воспитания учащихся на ценностно-ориентированной основе в современном учебном заведении.

Ключевые слова: ценности, ценностное отношение, система воспитания ценностей, создание общих ценностей, новая школа.

This article reveals the ways of finding a system of values formation and qualities of an individual as well as organization of pupils' based on values oriented principles in a modern institution of education.

Key words: values, value attitude, formation of value system, creation of common values, new school.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку особистості, її навчання, виховання і соціалізація вимагають від української педагогіки особливої уваги до оновлення змісту виховання, вибору ефективних методів і прийомів виховного впливу на дітей та учнів, створення компетентісно-виховуючого середовища на ціннісній основі та побудови виховних занять, ефективних виховних ситуацій спілкування і педагогічної взаємодії як системного впливу на особистість.

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання метою виховання є становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури [3].

Ідеї Концепції Нової української школи також співзвучні з національним і патріотичним змістом виховання. Випускник нової школи – це не лише особистість, інноватор, а й патріот із активною позицією, що діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення.

Нова школа буде плекати українську ідентичність та виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства [4].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Над проблемою цінностей працюють Б. Ананьєв, І. Бех, О. Вишненський, Р. Захарченко, Б. Кобзар, В. Лисенко, О. Сухомлинська, В. Семиченко та ін. Як свідчить теоретико-методологічний аналіз, виховання передбачає систему цілеспрямованих впливів на особистість учня з метою формування в них позитивних рис і якостей, необхідних суспільству і людині. Виховання вчить молодих людей брати участь у громадянському, національному і культурному житті, покликане формувати високу життєву та особисту активність. Організоване виховання стає завданням не лише загальноосвітніх шкіл, а й сім'ї, держави в цілому.

Нова українська школа покликана виховувати особистість на цінностях, а виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності.

В умовах реалізації завдань освіти в сучасних умовах її реформування передбачається, що цінності впливають на вибір способів задоволення потреб та інтересів дітей і учнів, виступають факторами мотивації для емоційно-ціннісної педагогічної взаємодії на основі виховання ціннісних орієнтацій як спрямованості особистості, спонукання людської поведінки й активності та ціннісних ставлень як систем зв'язків людини зі світом і людьми.

Виходячи з означеного вище, виникла потреба дослідити природу походження цінностей та застосувати системний підхід до їх творення в сучасному закладі освіти.

Мета статті – дослідити та обґрунтувати застосування системно-ціннісного підходу до виховання учнів у сучасному закладі освіти.

Вклад основного матеріалу. У теорії вітчизняної педагогіки та освітній практиці актуальним є питання про те, що сучасний зміст виховання в Україні складає науково обґрунтована система цінностей та сукупність значущих якостей особистості, які характеризують її ставлення до оточуючого світу.

Системоформуючим ядром послідовних кількісних змін свідомості та поведінки особистості, становлення людини як суб'єкта культури і життєтворчості є цінності як утворення, в основу яких покладено почуття людей, спрямовані на те ідеальне, до чого людина прагне. На це вказує у своїй праці «Духовно-моральне виховання дітей та учнівської молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук» О. Сухомлинська.

Цінності означають позитивну або негативну значущість будь-якого суб'єкта як нормативний, оцінний бік явищ. Таким чином, цінність – це опосередкований культурою досвід, еталон належного в досягненні актуальних потреб особистості [5].

Норми і цінності, створені будь-яким народом, складають основний фонд її історії та культури, забезпечуючи стабільність існування суспільства. Вітчизняні науковці висловлюють погляди, що національний розвій України відбуватиметься саме як процес відродження національно-культурних цінностей, зміни духовної атмосфери, емоційного стану суспільства, традицій дому, ментальності батьків, свідомості нації, а отже, всієї системи українського виховання.

Як зазначено в теорії виховання та програмних документах виховання дітей та учнівської молоді в Україні, система цінностей і якостей особистості розвивається та виявляється через сформовані ціннісні орієнтації й вироблені у неї власні ставлення.

За О. Вишневським, можемо стверджувати, що цінності мають ідеальну природу, вони складають певну ієрархічну систему ідеалів, фундаментальних понять і цілей, якими живе суспільство, в здійсненні яких вбачає сенс свого існування людина, які слугують певним загальним еталоном, на що орієнтується сучасне виховання. Автор вказує, що кожен народ протягом своєї історії виробляє свою систему цінностей, які відображають його характер, соціально-економічне положення, ідейне становище, що в умовах радикальних змін супроводжується їх переоцінкою [2].

О. Вишневський також звертає увагу на те, що за своєю природою цінності опредмечуються і є доступними для сприйняття їх людиною. Їх опредмечення відбувається на основі побудови кодексу цінностей, формування якостей людської душі та їх вираження, втілення в різних формах культури. Така характеристика природи цінностей служить засобом передачі досвіду народу з покоління в покоління, способом їх поширення та наслідування.

Аналіз особливостей національного виховання в Україні дозволяє здійснити класифікацію цінностей, до якої вдавалися сучасні науковці. У навчальному посібнику «Теоретичні основи сучасної української педагогіки» О. Вишневський розглядає систему цінностей та зміст виховання. За його твердженням, сучасна педагогіка покликана створити умови для засвоєння дитиною таких цінностей, які забезпечать гармонію її поведінки і виходять із природної структури людського суспільства, що послідовно включає в себе «людину – родину – громаду – націю (державу)» – власну природу людини і природу довкілля. Поведінка людини в кожній із цих сфер регулюється певною групою цінностей:

- *абсолютні, вічні цінності* (віра, надія, любов, доброта, правда, щирість, чесність, милосердя, благородство, краса, мудрість, справедливість та ін.), що формують моральність людини;

- *національні цінності* (українська ідея, патріотизм, історична пам'ять, любов до рідної мови, передача традицій, пошана до національних і державних символів та атрибутів, підтримка демократично обраних владних чинників, орієнтація власних зусиль на розбудову держави, духовність та ін.), що формує патріотизм особистості дитини;

- *громадянські цінності* (свобода, соціальна гармонія, міжетнічна справедливість, культура політичних стосунків, пошана до законів, рівність можливостей, суверенітет особи, права людини, самовідповідальність, обов'язки, толерантне ставлення до чужих поглядів, пошана до праці та ін.), що формують демократизм особистості та громадянина;

- *сімейні цінності* (багатодітність, подружня вірність, взаємна любов, піклування про дітей і дорослих членів родини, повага прав дитини, відкритість до суспільного життя, передача духовних традицій, охорона звичаїв, гостинність та ін.), що виховує сім'янина;

- *цінності особистого життя* (внутрішня свобода, самоповага, самопошана, гідність, правдивість, воля, здоровий глузд, принциповість, оптимізм, життєрадісність, цілеспрямованість, самостійність, твердість слова, шляхетність та ін.), що формує ментальність особи;

- *валео-екологічні цінності* (увага до власного здоров'я, здоровий спосіб життя, безпека праці, єдність із природою, дбайливе ставлення до природних багатств, збагачення природних ресурсів, природо-охоронна діяльність, охорона довкілля та ін.), що сприяє формуванню природосвідомості особистості [2].

Уведення дитини в систему цих цінностей О. Вишневський називає вихованням, яке забезпечує формування фундаментальних якостей особистості на основі системно-ціннісного підходу до його здійснення. При цьому частота та гармонія системи виховання досягається, на думку автора, дотриманням закону природної ієрархії, коли враховується взаємозалежність різних груп цінностей.

Як бачимо, проблема цінностей є не лише особистісною. Ця проблема стосується оточення, нації і людства. Цінності є найважливішими факторами індивідуальної і групової діяльності. Вони вказують на спрямованість особистості, що надає їй сенс і напрямок поведінки, а також виступають соціальним регулятором взаємовідносин між людьми та самоствердження нації. Цінності в процесі діяльності виконують важливу роль для остаточного вибору особистістю цілей і засобів реалізації діяльності.

У цілому цінності є основою культури народу, нації, суспільства. Одним із програмно-виховних контекстів праці І. Беха та К. Чорної «Національна ідея у становленні громадянина-патріота України» є твердження про те, що єдина нація потребує єдиних базових цінностей. Базовими цінностями, на їх думку, є вищі цінності, які залучають особистість до суспільних і особистих відносин на основі гуманістичних принципів, сенсу життя, свободи та гідності. Тому домінуючими цінностями сучасного виховання мають бути:

- свобода як здатність обирати своє життя і керувати ним;

- відповідальність як переживання покладеного на людину обов'язку та можливі наслідки дій;

- патріотизм як почуття приналежності та готовності до самопожертви в ім'я Вітчизни;

- єдність як сила українців, запорука наших успіхів, порятунку та процвітання;

- конкурентоспроможність як здатність витримати будь-яку конкуренцію та протистояння;

- працелюбність як усвідомлена потреба докладати зусиль для створення духовних і матеріальних благ;

- гідність як моральне усвідомлення себе та інших;
- самодостатність як опора на власні сили [1].

Для визначення пріоритетності створення ціннісної системи виховання особистості варто керуватися тим, що вищими є ті цінності, заради яких можливо поступитися іншими. Вищі цінності забезпечують не тільки гуманістичну моральність, а й виступають мірилом усього, задають напрям життєдіяльності, визначають сенс існування. Без усвідомлення людиною змісту цінностей, якими вона керується, неможливо визначити цілі її діяльності. Тому в умовах аналізу причин національного протистояння у військовому конфлікті на сході України зміст базових цінностей можливо поєднати побудовою освітнього процесу, спрямованого на пошук спільного шляху до злагоди, миру і процвітання України.

Концепція Нової української школи також декларує, що виховання має здійснюватися на цінностях й орієнтуватися на загальнолюдські цінності, а саме:

- морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, до себе та інших людей);

- соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [4].

Нова школа плекатиме українську ідентичність через освітній процес, сучасне розуміння якого включає не лише навчання і виховання, а й розвиток особистості учня. Тому варто зважати на цінності, характерні для сучасного суспільства. Сучасні загальнолюдські цінності – це вже загальноєвропейські цінності. Різний перелік національних і європейських базових цінностей доводить їх взаємопов'язаність, яка на основі пошуку механізмів узгодженості для конкретної діяльності чи виховної ситуації означає, що одна цінність визначається та реалізується через решту цінностей. Одні й ті ж цінності можуть у різних ситуаціях виступати і цілями, і засобами виховання.

Майбутнє України залежить від самоствердження людини, нації та держави. Яким буде майбутнє покоління, які цінності становитимуть ядро їх свідомості та основу світогляду, життєву філософію, залежить від духовно-моральних переконань та життєвих принципів людини. Запорукою чистоти, цілісності, рівноваги, ієрархії та гармонії системи виховання людини, як зазначає О. Вишневський, слугує Вищий Авторитет, скерованість людини до Високого і Вічного, тобто вибір природи духовності особистості, що забезпечує однорідність системи українського виховання.

Сучасні реалії життя вимагають відображення у змісті виховання базових гуманістичних цінностей, які акумулюють у собі як загальнолюдське, так і національне. Цінності розуміються як особистісні або соціальні значущості, смисли, ідеали, що визначають норми людського існування. Основна форма, в якій функціонують цінності, – це досвід, норма, ідеал. Завдяки передачі досвіду українського виховання із покоління в покоління, узгодженості усталених і загальноприйнятих норм моралі та духовності, безкінечності та значущості ідеалів минулого і теперішнього життя України можлива ціннісна градація потреб та інтересів особистості. Але всі цінності мають бути залежними від змісту базових цінностей та розкривати чи доповнювати їх зміст. Це і будуть ті життєві цінності, які визначають наше життя.

Найімовірніше, вони будуть відображати наш світогляд, який сформувався під впливом оточуючих людей і життєвого досвіду.

Найбільш помітним процесом у вихованні особистості є формування в неї свідомого ціннісного ставлення до оточення, коли відбувається актуалізація потреби самоствердження, з'являється необхідність у розумінні, ознайомленні з питаннями життя, потяг до вирішення смислоціннісних життєвих проблем. Це дає змогу стверджувати про формування якостей і рис характеру особистості учня, способи диференціації ним потреб та інтересів за значущістю, а також шляхів спрямованості власних потреб, інтересів і можливостей на певну ієрархію життєвих цінностей.

Отже, процес виховання має бути спрямований на формування в дітей ціннісно-орієнтаційного ставлення до оточуючого світу, яке утверджує володіння особистістю природою цінностей, здатністю до їх наповнення власним баченням та сприйняттям. Від оволодіння цінностями народжується ціннісна орієнтація, яка розглядається як *присвоєна особистістю цінність, вільний ціннісний вибір у життєвих обставинах*. Ціннісне ставлення у нашому розумінні – це реальний зв'язок особистості учня зі своїм народом і Батьківщиною, державою і суспільством, особиста гармонія і самоствердження, родинне благополуччя, розвинена потреба в трудовій і громадській активності в ім'я України.

Погоджуючись із тим, що наші цінності визначають нашу поведінку, ми послуговуємося ними у своїх вчинках і рішеннях. Вони впливають на те, як ми працюємо та спілкуємося один з одним, як взаємодіємо між собою. Знання природи походження цінності дають нам упевненість у тому, що у вихованні дітей в будь-якій ситуації ми керуємося рішенням на основі їх ціннісної ієрархії, яку диктує життя і прагнення особистості.

Висновки. Система ціннісних відношень особистості детермінує поведінку людини впродовж усього життєвого шляху. Враховуючи нові тенденції змін у системі освіти, де основними домінантами є ідеї гуманізації, природовідповідності та індивідуально-особистісного розвитку, основною концепцією освітнього процесу стає системно-ціннісний підхід до виховання, спрямований на взаємодію педагога з учнем як суб'єктом, здатним до саморозвитку, самовдосконалення власного життя.

Тому педагогові необхідно нове розуміння змістовної та структурної характеристики ціннісних орієнтацій і ставлень, що визначають спрямованість особистості та впливають на її поведінку й активність, прагнення і мотиви, життєве й особисте самовизначення.

Організуючи систему освіти на ціннісно-орієнтаційній основі, варто виділити та інструментально облаштувати не надто велику кількість цінностей, які носять універсальний для людства та нації характер. Тому програма створення спільних цінностей – це пріоритет для сучасної освіти і виховання, важливий компонент виховної системи нової школи.

Саме на ідеї застосування системно-ціннісного підходу до виховання учнів може кардинально оновлюватися сучасна теорія та практика освіти й виховання молодих громадян і самовідданих патріотів України, здатних забезпечити поступ нації та конкурентоспроможність держави у європейському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Національна ідея у становленні громадянина-патріота України / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – Черкаси : ЧОППО, 2016. – 49 с.
2. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів ВНЗ / О. І. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : Наказ МОН України № 641 від 16. 06. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/. – Назва з екрана.

4. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html. – Назва з екрана.

5. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та учнівської молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. – К., 2006. – 43 с.

Дата надходження до редакції: 06.12.2017 р.

УДК 37.01

Людмила ГЕРАСИМЕНКО,

кандидат педагогічних наук,
доцент, викладач біології

Рівненського державного базового медичного коледжу

Тетяна ГЕРАСИМЕНКО,

старший викладач кафедри менеджменту
Рівненського інституту слов'янознавства

ЕЛЕМЕНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ВИХОВНІ ІННОВАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА – МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА

У статті розглянуто елементи педагогічної спадщини В. Сухомлинського як виховні інновації дошлюбної підготовки студентської молоді. Виховні інновації проаналізовано як цілеспрямований процес змін, що зумовлює модифікацію мети, змісту, форм і методів виховання майбутнього сім'янина в умовах гуманізації суспільства.

Ключові слова: виховні інновації педагогічної спадщини В. Сухомлинського, дошлюбна підготовка, класифікація виховних інновацій, інноваційна модель підготовки майбутнього сім'янина.

В статье рассмотрены элементы педагогического наследия В. Сухомлинского как воспитательные инновации добрачной подготовки студенческой молодежи. Воспитательные инновации проанализированы как целенаправленный процесс изменений, обуславливающий модификацию цели, содержания, форм и методов воспитания будущего семьянина в условиях гуманизации общества.

Ключевые слова: воспитательные инновации педагогического наследия В. Сухомлинского, добрачная подготовка, классификация воспитательных инноваций, инновационная модель подготовки будущего семьянина.

The article deals with the elements of the pedagogical heritage of Sukhomlynsky as educational innovations in pre-school preparation of student youth. Analyzed-educational innovations as a purposeful process of changes that determine the modification of the purpose, content, forms and methods of upbringing a future peasant in the conditions of humanization of society.

Key words: educational innovations of Sukhomlynsky's pedagogical heritage, pre-marital training, classification of educational innovations, innovative model of future family man's preparation.

У ході економічного та соціального реформування в Україні виокремився ряд несприятливих факторів, які негативно впливають на формування українських родин. Передусім це стосується демографічної ситуації, репродуктивного здоров'я та виховання дітей у сім'ї.

На жаль, практична дошлюбна підготовка у вищих здебільшого розглядається як монособ'єктний процес, завдяки якому студент постає лише об'єктом педагогічних впливів. Виховна діяльність у цьому аспекті зводиться до набору стандартних заходів і має інформаційно-просвітницький характер, а більшість педагогів (71% – за даними нашого дослідження)